

Apie tautinės tapatybės ugdymą

Daiva TAMOŠAITYTĖ

Rudeniniuose LR Seimo ir PLB komisijos posėdžiuose didelis dėmesys skirtas tautinės tapatybės ugdymui išeivijoje ir Lietuvoje. Nepaisant neformaliojo ugdymo pasiekimų, vaikų supažindinimo su Lietuvos istorija, partizanų kovomis, „Misija-Sibiras“ ir kitokių veiklų, akivaizdu, kad to nepakanka, nes, pasak Vytauto Juozapaičio, Lietuvoje tautinės vertybės taip sumenkusios, jog susiklostė paradoksali situacija, kada vaikai tik išvykę į užsienį daugiau sužino apie savo šaknis, noriai dalyvauja užklasinėje veikloje, šoka tautinius šokius ir domisi istorija. Buvo iškelti klausimai apie specialias valstybinės kalbos programas grįžtantiems ir imigrantams, reikalavimus, kurie būtų privalomi ir padėtų geriau integruotis į Lietuvos visuomenę ir darbo rinką. Deja, tokių konkrečių teisės aktų nėra. Taip pat buvo pažymėta, kad tautinės tapatybės ugdymo turinys yra itin abstraktus, priešingai nei kitų mokomųjų dalykų, todėl jis neištrauktas į formaliąsias mokyklų programas.

Manau, kad sprendžiant šiuos klausimus svarbūs du aspektai: pirma, tautinės tapatybės ugdymas privalo būti tinkamai ir pakankamai išsamiai dėstomas Lietuvos mokyklose, ir antra, į šį prioritetą turi būti atsižvelgiama ir remiant diasporoje vykdomą mokymą.

Dėl valstybinės kalbos statuso ir privalėjimo ją gerai mokėti klausimų neturi kilti, nes jos svarba ir vaidmuo nustatyti LR Konstitucijos bei Valstybinės kalbos įstatymo, kurį įgyvendina VLKK, tačiau Seimui trūksta politinės valios priimti sprendimus, aiškiai nusakančius jau esamų reikalavimų laikymąsi, nepaliekant spragų jų pažeidinėjimui. Didėjant lietuvių emigracijai ir svetimtaučių imigracijai, būtina priimti papildomus titulinę tautą ir jos kalbą apsaugančius įstatymus, kad ne tik nekiltų klausimų dėl pakankamo lietuvių kalbos mokėjimo, jos vartojimo įstaigose ir kitose valstybinės reikšmės vietose, bet ir bet koks nusižengimas jos statusui ir vartojimui būtų baudžiamas, panašiai kaip yra įstatymu gerbiama valstybės vėliava, kiti simboliai. Tik iš aukščiausių tribūnų garsiai nuskambėjusi

pagarba valstybinei kalbai ir griežti potvarkiai gali sustabdyti nuolat dirbtinai keliamas abejones dėl jos statuso ir reikalingumo.

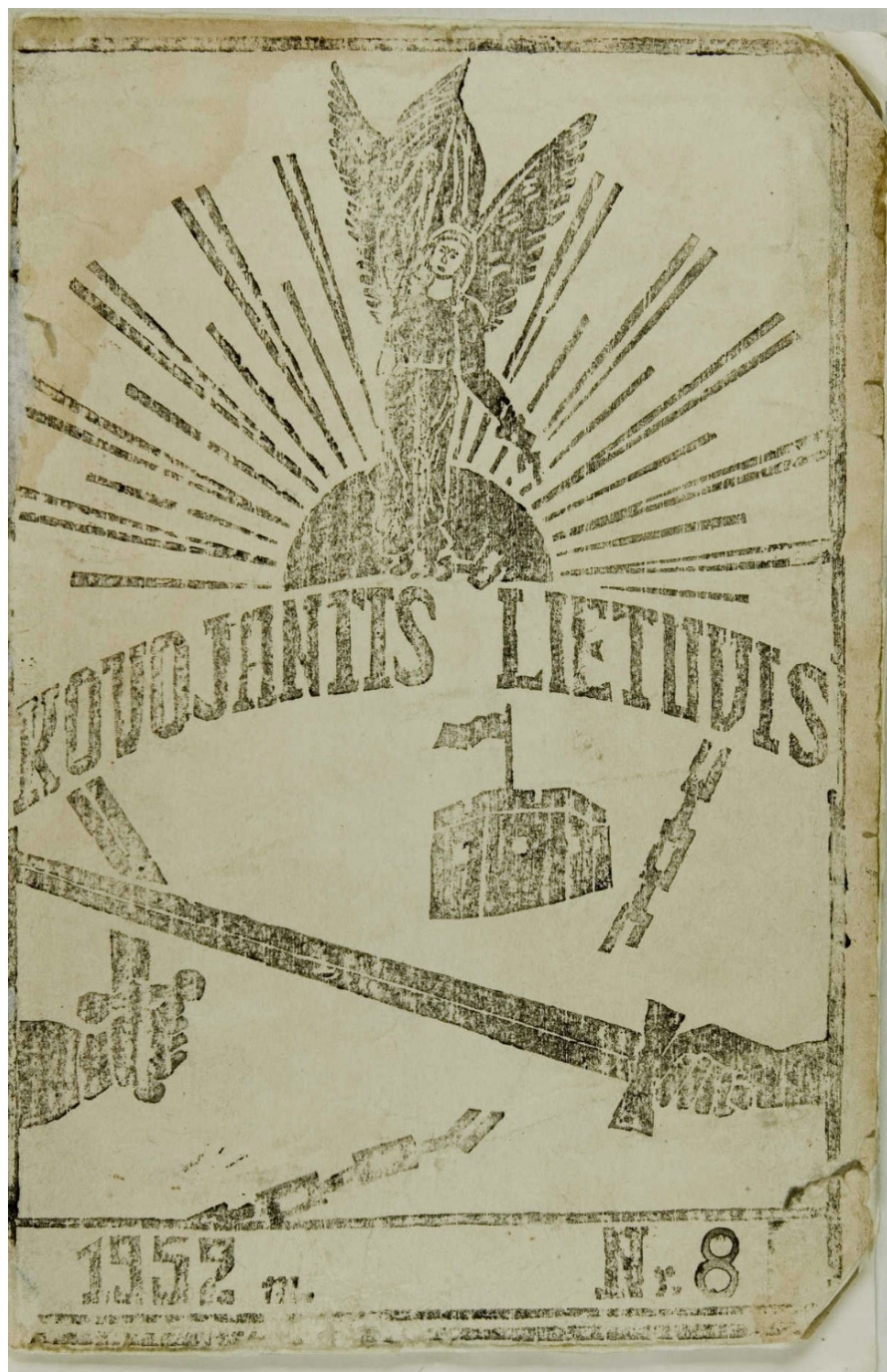
Lygiai kaip valstybinė kalba, saugotini ir tautiniai papročiai, jų tęstinumui sudarytinios kuo geriausios sąlygos ir teiktinas finansinis rėmimas. Tą patį galima pasakyti apie tautinį materialųjį paveldą. Esamomis neramiomis geopolitinių suiručiu sąlygomis daugelyje šalių paveldui kyla pavojus, ypač karo metu, būti sunaikintam, todėl šalys imasi papildomų apsaugos priemonių. Tokiu keliu turi eiti ir Lietuva, pirmiausia sugrįždama į pasaulinę paveldo sąjungą.

Negaliu sutikti su tautinių vertybių ugdymo nekonkretumu. Valstybės atkūrimo priešaušryje Meilė Lukšienė parengė tautinės mokyklos koncepciją, kuri taip pat rėmėsi ilgamečiu tautinės tapatybės saugojimu net juodžiausiais negandų ir okupacijų metais. Atkūrus nepriklausomybę ir iš karto atsisakius šios koncepcijos padaryta neišmatuojama žala, nes ne tik nebuvo įtvirtinti lietuvių tautos pasiekimai, bet ir nutrūko tolesnė natūrali jų raida. Per trisdešimt metų išryškėjo nutautintos, gerai savo istorijos nežinančios arba tarp kelių prieštaringų koncepcijų, istorijos interpretacijų, nesibaigiančių reformų pasimetusios jaunosios kartos sumenkėjusi pagarba Lietuvos istorijai, savo kalbai ir kultūrai. Apie 70 nuošimčių abiturientų jau yra apsisprendę išvykti ir savo ateities su Lietuva niekaip nesieja. Ima trūkti gerai parengtų pedagogų ir darbuotojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą. Tai yra tiesioginis tautinio švietimo atsisakymo padarinys. Negana to, kad prarasta jau ne viena karta, bet ir atsisakyta milžiniško triūso ir pastangų, kurias kalbos draudimo ir priespaudos metais atliko pasiaukoję Lietuvos mokytojai, daraktorai, knygnešiai ir šviesuoliai. Ar jų titaniškos pastangos išlaikyti tautinį mokslą, muziką, meną, literatūrą, architektūrą ir gyvenimo būdą yra bevaisės ir nevertos pagarbos? Kaip galima įdiegti pagarbą mokinių širdyse, rodant tokią panieką savajam paveldui?

Taigi konkreti tautinės tapatybės ugdymo programa yra, ir ji nepaseno. Ją reikia kuo skubiau grąžinti į švietimą visose grandyse. Siūlyčiau atsisakyti perteklinio „tautinės tapatybės“ apibrėžimo, užtektų ir „tautinio švietimo“, „tautinio ugdymo“, nes tapatybę turi kiekvienas asmuo. Gimdamas Lietuvoje arba lietuvių išėivių šeimoje lietuvis ją įgyja prigimtaine teise. O pagarba tautinei kultūrai, jos puoselėjimas aplinkoje ir tiesiog buvimas, klestėjimas tą tapatybę ugdo savaime. Nieko prievarta neįbruksi. Jaunosios kartos nusivylimas kyla ne iš nusivylimo savo tapatybe, bet iš aplink tvyrančios nepagarbos jai ir nesirūpinimo ja, ir tai vaikai mato tiek šeimoje, tiek mokykloje, tiek sociume. Todėl šis klausimas nėra tik

neformalaus ugdymo reikalas, palinktas savieigai kažkur pagrindinio ugdymo paraštėse, o pirminės ir neatidėliotinos svarbos uždavinys aukščiausiu lygmeniu, jei norime, kad lietuviai kaip tauta neišnyktų pasaulyje ir savo istorinėse žemėse.

Kaip vaikas nuo mažens suvokia save, per kokius ženklus, įvykius tapatinasi su tuo, kas yra gėris, kas ugdo jį kaip asmenybę? Tikrai ir pirmiausia per tautosaką, pasakas, greitakalbes, lopšines, žaidimus, muziką, šoki, dainą, daiktus, gamtą, papročius ir tėvų, artimųjų santykį su ta gamta, kitais žmonėmis, darbo įrankiais – tautinės savasties visetą, įaugusį į jo aplinką. Tautinė tapatybė yra tęstinė, ji remias istoriniu susiklosčiusiu paveldu, o ne čia ir dabar išrasta, sugalvota. Jos forma gali nežymiai kisti, bet jos turinys yra visada tas pats, esminis, užkoduotas toje tasoje per gimtį ir vietą, kurioje gimsti. Lietuvių kultūra yra taiki ir sėsli, bet turi ji ir kario kodeksą, pritaikytą savai šaliai, savai giminei ginti. Jokie karai ir okupacijos tos savasties unikalumo, senumo, stiprumo ir turtingumo nepajėgė sunaikinti. Priešingai, stebuklingu būdu vis išnyra jos atvertieji klodai, ir sumenkusi, netekusi daug žemių ir milijonų žmonių kartu su unikaliomis tarmėmis, audinių raštais, buities rakandais, sodžiais ir visa tų sodžių margybe, su nukapotomis šakomis, bet nenukirstomis šaknimis tauta gyvuoja, o jos žodis girdimas plačiai.

Mąstydamą apie tai, kas mūsų tautoje yra esminio, kas yra antlaikinis pamatas jai išgyventi net karo, bado ir maro sąlygomis, ką galima iškelti kaip vėliavą ant laivo stiebo virš neramių visų laikų vandenių, atsiremiam į transcendentinį savo reikšmę 1863-1964 metų sukilimo dalyvių palaikų aptikimą Gedimino kalne, kuriam atsivėrus buvo rasti prieš 160 metų nužudytų didvyrių, vadų Konstantino Kalinausko ir Zigmanto Sierakausko ir kitų sukilėlių kaulai. Kaip tik šis įvykis, nekalbant jau apie ilgai ieškotus, rastus ir iškilmingai palaidotus 1945-1953 metų partizaninio karo vadų ir kovotojų Adolfo Ramanausko-Vanago ir Antano Kraujelio-Siaubūno palaikus, turi dar nesuvoktos istorinės reikšmės ne tik Lietuvai, bet ir pasauliui. Tai ne tik ženklas, kad lietuviai gerbia savo didvyrius ir

jokia auka nėra bevaisė, kad kapas ir pagarba mirusiesiems yra vienas seniausių ir garbingiausių lietuvių papročių.

Iškilminga 1863-1864 metų sukilėlių laidotuvių ceremonija. Arkikatedra, Vilnius, 2019 m. lapkričio 22 d. Autorės archyvo nuotr.

1863 metų sukilimo dalyvių laidojimo ceremonija tapo beprecedenčiu įvykiu, kuris atvėrė langą į priešų naikintą gyvąją istoriją, per kurią ši istorija padvelkė didybe, senosiomis Lietuvoje skambėjusiomis ir nūnai nežinomomis sakralinėmis giesmėmis, įstabia kilmingųjų rūbų įvairove ir sava dvasia. Ją perteikė lapkričio 22 dieną arkivyskupo metropolito Gintaro Grušo Arkikatedroje pasakytas pamokslas: „„Už jūsų ir mūsų laisvę!“ Toks buvo sukilimo dalyvių šūkis. Dievo plane niekas nevyksta atsitiktinai. Prieš dvejus metus atrasti sukilėlių palaikai, kuriuos šiandien laidojame, ir dabar mums skelbia aktualią žinią. Kokią? 1863 metų sukilimas buvo kova už mūsų - ne tik lietuvių, lenkų, baltarusių, bet ir visų carinio jungo nepripažįstančiųjų laisvę. Kova už laisvę būti lygiems su kitais to paties Dievo sukurtais žmonėmis ir už laisvę turėti savo balsą. 1863 metų sausio 22 dieną Nacionalinis centro komitetas Lenkijoje išleido manifestą, deklaruojantį sukilimo tikslus. **Lietuviškame sukilimo akto variante buvo skelbiama, kad „nuo šios dienos nebėra nelaisvės, nes nebėra nei pono, nei bajoro, nei mužiko, nei žydo, o visi esame broliai, visiškai lygūs arba vienodi ir Viešpaties Dievo, ir mūsų brangiosios Tėvynės akyse“.** Štai tasai lietuvių laisvės suvokimas, garbės kodeksas, kurio esmė - lygybė ir brolybė, tikroji demokratija, atsispindėjo ne tik Statute, sukilimų ir nepriklausomybės kovų deklaracijose, bet nepakito ir kiekvieną kartą tautai kovojant už prarastas teises ir laisvę būti savimi kadaise monarchinės despotijos ir autoritarizmo, o vėliau ateizmo, nacionalsocializmo ir bolševizmo įkalintoje Europoje. Tądien Lietuvos ir Lenkijos prezidentų, svečių iš

Baltarusijos pasakytos kalbos buvo prasmingos, ir Vilnius, istorinė Lietuvos sostinė, vėl iškilo kaip tvirtas ir iškilus aplinkinių tautų centras, skelbiantis taiką ir brolybę. Vien šis santūrus sukilėlių pagerbimo aktas, puošnus ir išpūdingas reginys Lietuvai gražino jos prarastą istorinį vaidmenį, jos didikus ir aukštąją kultūrą, jos savasties ir tapatybės prasmę. Ir manding tik nuo tokio kalno žvelgiant galima įkvėpti tikrojo laisvės oro, tikrosios savos kultūros paskirties, matyti plačiai ir išskleisti sparnus tolesniam skrydžiui, būti pagautam iš praeities galingai padvelkusio autentiško tautų brolybės ir lygybės, visuotinės santarvės gūσιο. Pamoka čia ta, kad lietuviai nuo seno valdė kilnumu ir dora, taika, kultūrų santarvės ir abipusio bendradarbiavimo būdu. Tai kultūra, kurioje garbės žodis ir priesaika turėjo lemiamą reikšmę, o ginklas buvo naudojamas ne pulti ir griauti, o ginti tautas ir vyti užpuolikus iš savo istorinių žemių.

Iš Juozo Girdvainio knygos „Dainuojanti revoliucija Vilniaus barikadose“

Todėl nereikia gręžiotis į šalis ieškant taikytinų gerųjų praktikų ir modelių, nes tokias praktikas turėjome savo istorijoje, pralenkusioje kitas šalis išradingumu (inovatyvumu). Nereikia mėginti ramstyti iš svetimų ir net žalingų koncepcijų sudurstytos švietimo sistemos, iš kurios pašalintas svarbiausias tautinio ugdymo dėmuo. Viskas, ko reikia, yra nuo jaunosios kartos slepiamoje ir iškraipomoje, menkinamoje istorijoje. Tereikia politinės valios tą tiesą atskleisti ir įtvirtinti valstybiniu lygmeniu. Tačiau, žinia, tokios aukštumos ne visiems suvokiamos ir juolab pasiekiamos, todėl ir nestinga nesibaigiančių mėginimų apjuodinti lietuvių tautos pasiekimus. Pašalinus tautinio ugdymo turinį, atsirado tuščia vieta, kurią mėginama užpildyti melagiena – nebūtomis ir nesamomis visos tautos kaltėmis. Mėginama įdiegti klaidingą vertybių sistemą, ištrinti iš atminties tikrąją tautinio švietimo paskirtį, išvelgiant jame atgimstančio „fašizmo“, „antisemitizmo“ ir net „inkvizicijos“ daigus, nors jokio tokio „atgimimo“ negali būti tautoje, kuri tokių reiškinių ne tik nesukūrė, bet ir kovojo su jais visomis išgalėmis. Todėl šiandien suvešėję panašūs naratyvai yra šmeižikiški, jie nėra nauji ir turi būti suvokti kaip informacinio karo, vykdomo prieš Lietuvos valstybę, dalis.

Prie generolo Vėtros atminimo lentos, Vrublevskių biblioteka,

Vilnius 2019 m. rugsėjo 5 d. Autorės archyvo nuotr.

Atkūrus tautinės valstybės modelį, taptų neįmanomas tokių didvyrių kaip Jonas Noreika – generolas Vėtra arba Kazys Škirpa vardo juodinimas, nuolatinis prieš ieškojimas arba valstybės remiamų „meno“ kūriniių, kuriuose atvirai tyčiojama iš laisvės kovotojų, kūrimas. Dvigubiems standartams nebebūtų vietos. Būtina iš esmės keisti padėtį, kai strateginiuose postuose – įsitvirtinę žalingi valstybei asmenys, skleidžiantys minėtus melagingus naratyvus, o menkiausias mėginimas ką nors pagerinti iškart atsitrenkia į užūlį laikyseną, kada į siūlymus ir reformas nekreipiama jokio dėmesio, griebiamasi teisinių veiksnių manipuliuojant žmogaus teisių pažeidimais ir iš viso įstatymų spragomis bei sau palankiais išaiškinimais.

Diasporos vaidmuo lietuviybės srityje visada buvo labai svarbus. Todėl reikia išlaikyti šimtmečių tradiciją ir visuose reikaluose pirmenybę teikti Lietuvai ir jos gerovei kaip savos gerovės vieninteliam šaltiniui. Reintegracija, kaip ji dabar suvokiama, yra fragmentų dėliojimas, o ne tradicijos tąsa. Mėginamos kurti globalios salos (tarptautinis bakalaureatas ir pan.) tėra beveidis ar transveidis subjektas, ir kokia jo prasmė? Vis tiek visuose tarptautiniuose projektuose ir santalkose turi dominuoti nacionalinis akcentas. Vasario 16-ąją valstybę atkūrę vyrai užsienyje gyveno ne kaip globalaus pasaulio nariai, dažnai jie kentėjo priverstinę tremtį, ir Lietuvos valstybę atkūrė būtent todėl, kad jiems ir jų ainiams neberekėtų vargti tremtyje, bet turėti savo laisvą Tėvynę.

Tad tautinio ugdymo klausimas liečia ne tik mokyklą, bet pačius valstybės pagrindus. Visais laikais mokytojas buvo nacionalinio paveldo perteikėjas ir šviesulys, rodantis ateinančioms kartoms kelią. Mokytojo kvalifikacija ir prestižas, sparčiai menkstantis dėl anksčiau minėtų priežasčių, turi būti kuo greičiau atkurtas. Kaip tautinis ugdymas turėtų atsispindėti rengiamoje Nacionalinės pažangos programoje? Labai konkrečiais darbais, o būtent – gražinant į gyvenimą prieš trisdešimt metų jau parengtą tautinės mokyklos programą. Iš programų reikia pašalinti nereikalingus ir svetimus dalykus, dviprasmiškus ir žalingus istoriją iškraipiančius vadovėlius, įdiegti naudingas, savivertę ir gerą elgesį skatinančias mokomąsias priemones. Mokiniai turi mokytis iš geriausių valstybės pavyzdžių. Man atrodo, kad per pasaulio lietuvius svarbu rodyti pasauliui, kur esame pirmi, ir kad tas pirmavimas yra ne pavienis laimėjimas, o valstybės prioritetas. Tuos pasiekimus svarbu įtvirtinti pagrindinėje šalies ir užsienio bendruomenių žiniasklaidoje.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

